

туальною є необхідність пошуку відповідей на питання встановлення доцільності застосування такої мети, як досягнення соціальної справедливості, в аспекті оптимізації норм чинного кримінального законодавства України загалом і щодо застосування покарання за вчинення екологічних злочинів зокрема, що стане предметом подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел:

1. Турлова Ю.В. Поняття «екологічні злочини»: до проблеми визначення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : «Юридична»*. 2015. Вип. 6. Т. 3. С. 69–72.
2. Сторчак Н.А. Загальні засади та принципи призначення покарання при застосуванні позбавлення волі на певний строк : монографія. Миколаїв : ОШПО, 2014. 246 с.
3. Ющик О.І. Зміст покарання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : «Право»*. 2014. Вип. 26. С. 238–242.
4. Шаргородский М.Д. Наказание по советскому уголовному праву. Москва, 1958. 350 с.
5. Сторчак Н.А. Науково-теоретичні погляди на виправлення як мету покарання у виді позбавлення волі на певний строк. *Форум права*. 2017. № 4. С. 247–254.
6. Кант И. Сочинения в 6 томах. Т. 2. Ч. 2. Москва, 1965.
7. Гегель Г.В.Ф. Философия права. Москва, 1990.
8. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник Общего уголовного права с подробным изложением начал русского уголовного законодательства. Часть Общая. Киев, 1890.
9. Історія вчень про право і державу : хрестоматія для юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів / авт.-уклад Г.Г. Демиденко; за заг. ред. О.В. Петришина. 4-те вид., доп. і змін. Харків : Право, 2011. 958 с.
10. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. Москва, 1939.
11. Kodeks karny Rzeczpospolita Polska z dnia 6 czerwca 1997 r. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.
12. Кузнецова Н.Ф. Понятие и цели наказания. *Полный курс уголовного права* : в 5 т. / под ред. д-ра юрид. наук, проф. А.И. Коробеева. Т. 1. Преступление и наказание. Санкт-Петербург, 2008.
13. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.43>

НОВАЧУК С.А.

**СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ
РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ**

У статті проаналізовано наукові праці, нормативні документи і правозастосовну практику, що стосуються різних проблем у сфері забезпечення радіаційної безпеки. Наголошено, що найбільша частина правопорушень (кримінальних, адміністративних) у зоні відчуження пов'язана з порушенням режиму радіаційної безпеки. Поширеними є також інші кримінальні правопорушення, зокрема правопорушення проти власності, життя і здоров'я особи, що передбачає необхідність використання відповідних криміналістичних методик під час розслідування. Визначено, що сучасний стан наукового розроблення проблем розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки характеризується сталим науковим інтересом до відповідної проблематики. Водночас, незважаючи на певну кількість досліджень, що прямо або опосередковано стосуються питань розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, є потреба в самостійному, окремому, дослідженні.

© НОВАЧУК С.А. – аспірант (Національна академія внутрішніх справ)

Така потреба зумовлена особливостями цих кримінальних правопорушень, що виявляються в способі й обстановці їх учинення, можливій причетності до злочинної діяльності службових осіб, корупційних ризиках і небезпеці, пов'язаній із недоліками охорони зони відчуження, що розширює можливості доступу на режимну територію, потенційній небезпеці збільшення кількості таких правопорушень, адже на території зони відчуження залишається велика кількість об'єктів, які можуть бути предметами злочинного посягання, крім того, природні ресурси відновлюються й часто внаслідок неналежної охорони є доступними й достатніми. Зроблено висновок, що вирішенню проблем розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, сприятиме криміналістичне дослідження спеціальних понять і нормативно-правового регулювання правового режиму зони відчуження, побудова криміналістичної характеристики цих злочинів, що включає обстановку, спосіб учинення злочину, предмет злочинного посягання й особу злочинця, конкретизація обставин, що підлягають доказуванню, і розроблення криміналістичних рекомендацій щодо особливостей проведення слідчих (розшукових) дій, які проводяться з метою збирання доказової інформації.

Ключові слова: розслідування, режим радіаційної безпеки, зона відчуження, злочинність, криміналістичні рекомендації, радіаційна безпека.

The article analyzes the scientific works, normative documents and law enforcement practice concerning various problems in the field of radiation safety. It is emphasized that most of the offenses (criminal, administrative) in the exclusion zone are related to the violation of the radiation safety regime. Other criminal offenses, including against property, life and health of a person, are also widespread, which requires the use of appropriate forensic techniques during the investigation. It is determined that the current state of scientific development of problems of investigation of violations of the requirements of the radiation safety regime is characterized by a constant scientific interest in the relevant problems. At the same time, despite a number of studies directly or indirectly addressing the investigation of crimes under art. 267-1 of the Criminal Code of Ukraine, there is a need for independent, separate research. Such a need is caused by the peculiarities of these criminal offenses, which are manifested in the manner and situation of their commission, possible involvement in the criminal activity of officials, corruption risks and the danger associated with the shortcomings of the protection of the exclusion zone, which widens the possibilities of access to the regime territory, the potential danger the number of such offenses, because in the territory of the exclusion zone there is a large number of objects that may be the subject of criminal encroachment, in addition, natural resources from they are up to date and often due to inadequate protection are affordable and abundant. It is concluded that solving the problems of investigation of crimes under art. 267-1 of the Criminal Code of Ukraine will facilitate forensic investigation of special concepts and legal regulation of the legal regime of the exclusion zone, construction of the forensic characteristics of these crimes, including the situation, the method of committing the crime, the subject of the criminal offense and the identity of the offender, concretization of the circumstances subject to criminal prosecution. recommendations on the peculiarities of investigative actions conducted in order to collect evidence.

Key words: investigation, radiation safety regime, exclusion zone, crime, forensic recommendations, radiation safety.

Вступ. У статті 16 Конституції України передбачено обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу [1].

Подолання наслідків аварії на ЧАЕС – проблема, яка потребує вжиття численних і різноманітних заходів для свого вирішення. Одним із таких заходів є запобігання поширенню впливу іонізуючого випромінювання на людей, навколишнє середовище, продовольчу сировину, продукти харчування, воду тощо. Як відомо, після Чорнобильської катастрофи частина території України визначена як зона відчуження, на ній запроваджено спеціальний режим. Так, у преам-

булі Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» зазначено: Чорнобильська катастрофа створила на значній території України надзвичайно небезпечну для здоров'я людей і навколишнього природного середовища радіаційну обстановку. Україну оголошено зоною екологічної катастрофи. Усунення наслідків цієї катастрофи залежить від законодавчого визначення правового режиму різних за ступенем радіоактивного забруднення територій і заходів щодо його забезпечення. Закон регулює питання поділу території на відповідні зони, режим їх використання й охорони, умови проживання та роботи населення, господарську, науково-дослідну й іншу діяльність у цих зонах. Закон закріплює й гарантує забезпечення режиму використання та охорони вказаних територій з метою зменшення дії радіоактивного опромінення на здоров'я людини й екологічні системи [2].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати наукові праці, нормативні документи і правозастосовну практику, що стосуються різних проблем у сфері забезпечення радіаційної безпеки.

Результати дослідження. У 2007 році запроваджено кримінальну відповідальність за порушення вимог режиму радіаційної безпеки. У пояснювальній записці серед причин, що зумовлюють цю законотворчу ініціативу, зазначено, що ст. 12 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» визначені види діяльності, заборонені в зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення. За порушення вимог режиму радіаційної безпеки передбачено адміністративну відповідальність, а кримінальна відповідальність передбачається лише за порушення на виробництві правил ядерної або радіаційної безпеки й за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами. Останнім часом у зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення почастішали випадки проникнення в цю зону без відповідного дозволу осіб з метою винесення чи вивезення з неї без спеціального дозволу матеріалів, устаткування (в тому числі радіаційно забруднених матеріалів) тощо. Однією з причин цього явища є м'якість покарання за вчинення вищевказаних протиправних дій [3].

Нині в Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься 214 вироків у кримінальних провадженнях за ст. 267-1 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Ознайомлення з матеріалами правозастосовної практики дало змогу сформулювати висновок про існування низки недоліків під час досудового розслідування, що призводять до втрати доказової інформації та, як наслідок, випадків ухилення винуватих від відповідальності. Убачається, що вирішенню цих проблем сприятиме наукове розроблення криміналістичних рекомендацій щодо розслідування цих злочинів.

Питання розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки до цього часу як самостійна науково-практична проблема не вивчалися, проте така потреба об'єктивно існує. Це підтверджують результати вивчення слідчої та судової практики, опитування практичних працівників. Тому своєчасним і доцільним убачається дослідження й криміналістичний аналіз нормативно-правового регулювання режиму радіаційної безпеки, ключових понять у цій сфері, особливостей роботи органів державної влади, до повноважень яких належить забезпечення режиму радіаційної безпеки, практики розслідування злочинів, учинених у зоні відчуження, обов'язкового відселення, адміністративної практики уповноважених органів, аналітичних, звітних, статистичних матеріалів за відповідним напрямом, діяльності інших суб'єктів у сфері ядерної й радіаційної безпеки, наукових публікацій і досліджень. Такий широкий підхід дасть змогу сформулювати низку криміналістичних рекомендацій, які можуть бути використані в роботі правоохоронних органів, узяті до уваги під час розроблення профілактичних заходів і заходів з охорони публічного порядку в зоні відчуження, а також під час розслідування інших злочинів, зокрема, пов'язаних з обігом ядерних і радіоактивних матеріалів, окремих злочинів у сфері службової діяльності, безпеки виробництва тощо.

Як зазначають дослідники, особливою є структура злочинності на території Чорнобильської зони відчуження, яку становлять злочини проти життя і здоров'я особи (11%); злочини проти власності (8%); злочини проти довкілля (15%); злочини проти громадської безпеки (50%); злочини проти безпеки виробництва (1%); злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (3%); злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (2,5%); злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (2%); злочини у сфері службової діяльності й професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (8%) [4].

Згідно зі статистичними даними відділу поліції зони ЧАЕС ГУНП в Київській області щодо злочинів, які вчиняються на території зони відчуження, обов'язкового відселення, у 2016 році вчинено такі злочини: раптова смерть (ст. 115 КК України) – 8; умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК України); крадіжка (ст. 185 КК України) – 29; шахрайство (ст. 190 КК України) – 2; привласнення, розтрата майна шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) – 1; порушення правил охорони надр (ст. 240 КК України) – 1; знищення лісових масивів вогнем (ст. 245 КК України) – 1; незаконна порубка лісу (ст. 246 КК України) – 2; незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України) – 2; незаконне поводження зі зброєю (ст. 263 КК України) – 1; порушення вимог радіаційної безпеки (ст. 267-1 КК України) – 22; порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України) – 6; незаконне зберігання наркотичних засобів (ст. 309 КК України) – 6; посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України) – 1; незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж (ст. 361 КК України) – 1; службове підроблення (ст. 366 КК України) – 1; службова недбалість (ст. 367 КК України) – 2; ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з п/в (ст. 389 КК України) – 2. Разом – 89 злочинів, серед яких найбільша частина – крадіжки та порушення вимог режиму радіаційної безпеки.

Адміністративна практика відділу поліції зони ЧАЕС за вказаний період: ст. 44, ч. 1 «Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах» – 3; ст. 46-1 «Порушення вимог режиму радіаційної безпеки» – 374; ст. 12-6 «Керування водіями транспортними засобами, не зареєстрованими або не перереєстрованими в установленому порядку» – 1; ст. 122, ч. 1 «Перевіщення водіями транспортних засобів встановлених обмежень швидкості руху та порушення інших правил дорожнього руху» – 13; ст. 2-122 «Невиконання водіями вимог про зупинку» – 1; ст. 122-4 «Залишення місця дорожньо-транспортної пригоди» – 1; ст. 124 «Порушення правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів» – 5; ст. 126, ч. 1 «Керування транспортним засобом особою, яка не має відповідних документів» – 5; ст. 130, ч. 1 «Керування транспортним засобом особами у стані сп'яніння» – 9; ст. 139, ч. 1 «Пошкодження автомобільних доріг, вулиць, дорожніх споруд» – 1; ст. 174 «Стрільба з вогнепальної, холодної металевий чи пневматичної зброї в населених пунктах» – 1; ст. 175-1, ч. 1 «Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях» – 46; ст. 178, ч. 1 «Розпивання пива, алкогольних напоїв у громадських місцях» – 88; ст. 178, ч. 2 «Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення» – 5; ст. 179, ч. 1 «Розпивання пива, алкогольних напоїв на виробництві» – 3; ст. 182, ч. 1 «Порушення тиші у громадських місцях та населених пунктах» – 1; ст. 183 «Завідомо неправдивий виклик спеціальних служб» – 1; ст. 190, ч. 1 «Порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї» – 1; ст. 192 «Порушення громадянами строків реєстрації (перереєстрації) вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і правил взяття її на облік» – 1 [5].

З наведених та інших даних убачається, що найбільша частина правопорушень (кримінальних, адміністративних) у зоні відчуження пов'язана з порушенням режиму радіаційної безпеки. Поширеними є також інші кримінальні правопорушення, зокрема, проти власності, життя і здоров'я особи, що передбачає необхідність використання відповідних криміналістичних методик під час розслідування.

Як зазначено, як самостійна наукова проблема методика розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки дотепер не розглядалася, проте науковці зверталися до відповідної тематики в межах інших досліджень.

О.О. Мілевський у дисертаційному дослідженні «Особливості розслідування злочинів, вчинених у Чорнобильській зоні» (2013) до таких злочинів зараховує діяння, пов'язані з порушеннями вимог режиму радіаційної безпеки, незаконним поводженням із радіоактивними матеріалами, їх викраденням чи заволодінням шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, здійсненням незаконного полювання, риболовлі, порубкою лісу тощо. Автор зазначає, що небезпека цих злочинів полягає в тому, що об'єкти з підвищеним рівнем радіації потрапляють за межі зони і становлять загрозу для здоров'я й життя населення, забруднення навколишнього середовища, знищення об'єктів тваринного й рослинного світу, екологічній безпеці загалом [6, с. 4–5]. У роботі досліджується характер і сутність правового режиму Чорнобильської зони відчуження, вплив його нормативно-правового закріплення на організацію і проведення розслідування; визначається криміналістична характеристика цих злочинів (ст. ст. 262, 265, 267-1 КК

України); підкреслено значення виявлення причин та умов, що сприяють учиненню злочинів; розкрито проблемні питання проведення слідчих (розшукових) дій; визначено можливості використання спеціальних знань; значну увагу приділено питанням протидії розслідуванню (суб'єкти протидії, способи та засоби подолання протидії) [6, с. 6].

О.В. Маслюк у роботі «Розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів» (2008) зазначає, що проведений аналіз національного та міжнародного законодавства щодо трактування злочинності у сфері обігу радіоактивних матеріалів дав змогу виділити низку характерних ознак: незаконність, тобто вчинення дій без згоди та відома держави шляхом порушення чинних правових норм; наявність спеціального предмета злочину або предмета злочинного посягання – ядерних чи радіоактивних матеріалів, ядерних технологій, матеріалів і приладів подвійного застосування, ядерних об'єктів та установок; учинення особою суспільно небезпечних діянь, які проявляються у придбанні, зберіганні, використанні, передачі, видозмінненні, знищенні, перевезенні й захороненні ДІВ; настання або можливість настання суспільно небезпечних наслідків [7, с. 11].

Дисертантом визначено основні завдання судової експертизи радіоактивних матеріалів: зарахування об'єкта, що досліджується, до категорії радіоактивних; установлення їх хімічного складу; визначення технологічного призначення, часу, способу й місця виготовлення; встановлення вірогідного підприємства власника досліджуваного матеріалу; вартісні оцінки вилученого ДІВ згідно з офіційними каталогами їх легального використання. Аналізуються особливості проведення експертних досліджень окремих речових доказів, вилучених з місця події: контейнерів для зберігання радіоактивних матеріалів, а також традиційних речових доказів, які тією чи іншою мірою зазнали радіоактивного впливу [7, с. 12].

Згодом опубліковано колективну монографію «Особливості розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів» (2009), в основу якої лягла згадана дисертація О.В. Маслюка [8].

Становлять інтерес також наукові роботи з досліджуваної тематики, що виконані в межах інших спеціальностей.

Я.О. Лесяк у криминологічному дослідженні «Особливості протидії злочинності на території Чорнобильської зони відчуження» (2015) зазначає про особливу небезпеку діянь, пов'язаних із порушенням вимог режиму радіаційної безпеки (близько 40% загальної кількості злочинів, що вчиняються на цій території), незаконним поводженням із радіоактивними матеріалами, їх викраденням чи заволодінням шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, здійсненням незаконного полювання, риболовлі, порубки лісу тощо. До структури злочинів, які вчиняються в Чорнобильській зоні відчуження, автор зараховує злочини, передбачені ст. ст. 265, 267-1, 267, 191, 249, 185, 246 КК України. Більшу частину (понад 40%) становлять порушення вимог режиму радіаційної безпеки [9, с. 5, 57, 74]. Автор робить висновок про причини латентності злочинів, що вчиняються на території Чорнобильської зони відчуження:

- свідоме приховування від реєстрації злочинів у встановленому порядку з корисливих мотивів чи з метою штучного покращення показників розкриття злочинів;
- бажання злочинця всіма способами приховати факт учинення злочину та уникнути відповідальності за його вчинення;
- неправильна кримінально-правова кваліфікація діяння, маскування злочину під адміністративне правопорушення чи дисциплінарний проступок, визнання діяння малозначним;
- низька кваліфікація деяких працівників контролюючих і правоохоронних органів, недобросовісне виконання своїх службових обов'язків і випадки протиправного зловживання ними;
- високий рівень корумпованості державного апарату;
- відсутність належного контролю у сфері за межами території зони відчуження;
- відсутність відповідних нормативно-правових актів щодо співпраці різних контролюючих і правоохоронних органів із забезпечення протидії злочинності в Чорнобильській зоні відчуження [9, с. 73; 10].

На підтвердження висновку про наявну практику штучного впливу на офіційну статистику наведемо витяг із судового рішення. Так, у вироку суду зазначено, що ОСОБА_1 свою вину в скоєному злочині визнала повністю й пояснила, що з 1991 року проживає в Іванківському районі Київської області. Має чоловіка, який не працює, є наркоманом, і неповнолітнього сина 11 років. Дома тримає невелике господарство. Роботи немає, а тому, щоб заробити грошей, регулярно ходить у зону відчуження, щоб назбирати і здати метал. Дати вона не пам'ятає, взимку було багато снігу, вона взяла санки й пішла в зону відчуження, до с. Розсоха, щоб там зібрати метал. Проходила не через КПП, а через прорив у металевій огорожі, що біля села. У селі Розсоха

втягла з-під снігу дві труби та завантажила на санки, але санки застрягли. Вона намагалася все це перевезти в с. Потока, щоб там здати. Однак її затримали поліцейські. Переконана, що металу було не 32 кг, а всього 10 кг. Перепустки для перебування в зоні відчуження вона не мала. Дозиметричний контроль металевих виробів не проводився.

Крім того, обвинувачена пояснила, що проти неї складено декілька протоколів про адміністративні правопорушення за порушення вимог радіоактивної безпеки, однак у ті дні вона в зону не ходила, а це поліцейські просять підписати протоколи, так як їм за кількість складених протоколів видається премія, а їм вони дають по 50 гривень. Однак 50 гривень у місяць для сім'ї мало [11].

М.О. Торбеев у роботі «Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання» (2019) пропонує низку висновків, що становлять інтерес для криміналістичного дослідження. Серед основних такі. Автор пропонує визначення поняття «радіаційна безпека»: радіаційна безпека – це стан, зокрема явища та процеси, радіаційної захищеності, у якому перебувають природні, соціальні й загальнодержавні системи, коли нічого не загрожує їх нормальній життєдіяльності й виконанню звичайних функцій, зокрема непорушність цих процесів і відсутність ризиків таких порушень, а також вчасна, правдива та повна поінформованість про настання ризиків або факту порушення таких процесів [12, с. 2]. М.О. Торбеев також зазначає, що аналіз статистичних відомостей і судової практики дав змогу визначити істотні зміни в структурі радіаційної злочинності, що відбулися протягом останніх дев'яти років. Це виявилось в зростанні незаконного рибного промислу та збирання ягід і грибів у забороненій зоні, тобто на території зони відчуження та обов'язкового (безумовного) відселення (упродовж 2005–2013 рр. – у 2 рази). Дослідження судових вироків, показань підсудних тощо дають підстави для таких висновків: зростання кількості таких злочинів спостерігається здебільшого через зниження розуміння радіаційних ризиків у місцевого населення на фоні впливу часу після Чорнобильської катастрофи. Результати вивчення судової практики (140 судових вироків у категорії злочинів проти радіаційної безпеки) свідчать, що статистичний судовий показник за ст. 267-1 КК України формується лише за рахунок Чорнобильської зони безумовного (обов'язкового) відселення. Тобто прояви цього злочину територіально обмежені Чорнобильською зоною безумовного (обов'язкового) відселення, і первинною ознакою виявлення особи такого злочинця є його територіальна належність до цієї зони – місце проживання, місце роботи [12, с. 3]. Слушною є думка М.О. Торбеева щодо корупційного складника радіаційної злочинності.

Привертає також увагу тенденція щодо поступового наукового формування окремої групи (виду) злочинів, які пов'язані з порушенням правил радіаційної безпеки. Так, М.О. Торбеев визначає цю категорію як «злочини проти радіаційної безпеки» та пропонує виокремити відповідний розділ у КК України [12, с. 3]. О.В. Таран та О.Г. Сандул у роботі «Кримінальна відповідальність за злочини у сфері незаконного обігу радіоактивних матеріалів» зазначають, що КК України не передбачено окремого розділу, в якому б зосереджувалися злочини у сфері незаконного обігу ядерних і радіоактивних матеріалів. Формулювання «у сфері незаконного обігу ядерних і радіоактивних матеріалів» уживається як усталена конструкція міжнародно-правової практики протидії незаконним діям щодо окремих об'єктів (ядерні матеріали, вогнепальна зброя, боєприпаси, вибухові речовини, наркотичні засоби, психотропні речовини). Це сприяє уніфікації понятійного апарату задля однакового його розуміння суб'єктами правозастосування. Поняттям «незаконний обіг» охоплюються різноманітні дії, що становлять небезпеку й мають на меті спричинення суспільно небезпечних наслідків або створюють ризик їх настання [13, с. 66]. Останнє формулювання узгоджується з міжнародною практикою, тому для визначення цих злочинів як окремої категорії (виду, групи) й у науковому вжитку, на нашу думку, доцільно використовувати запропоновану конструкцію.

Кримінально-правові дослідження за близькою тематикою проводили О.О. Пашенко [14] і К.В. Плева [15], проте ці роботи підготовлені до запровадження кримінальної відповідальності за порушення вимог режиму радіаційної безпеки, тому, звичайно, питання відповідальності за ці злочини не відображують.

Проблематика правового регулювання та функціонування зони відчуження, обов'язкового відселення, її вплив на екологічну й соціальну ситуацію, питання захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС були й залишаються предметом наукових досліджень у різних спеціальностях: адміністративне, земельне, екологічне право, медицина, радіологія тощо (Ю.В. Кочетков «Державний контроль у сфері захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС та надзвичайних ситуацій»; В.М. Комарницький «Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій в Україні» та ін.).

Вивчаючи наукові праці, у яких різною мірою висвітлені аспекти, що можуть бути дотичні до питань розслідування порушення режиму радіаційної безпеки, обов'язково потрібно звернутися також до робіт, які прямо не стосуються досліджуваної тематики, проте їх окремі положення можуть бути враховані під час розроблення криміналістичних рекомендацій щодо розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України. Ідеться про методики (криміналістичні рекомендації) розслідування злочинів, які можуть бути вчинені (вчиняються) на території зони відчуження, безумовного відселення, проте мають іншу кримінально-правову кваліфікацію або має місце кваліфікація за сукупністю злочинів, одним із яких є передбачений ст. 267-1 КК України. Наприклад, незаконне полювання (ст. 248 КК України), незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України), незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу (ст. 246 КК України), порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213 КК України), службова недбалість (ст. 367 КК України), незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 265 КК України), порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК України), підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України), зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) тощо.

Висновки. Отже, сучасний стан наукового розроблення проблем розслідування порушення вимог режиму радіаційної безпеки характеризується сталим науковим інтересом до відповідної проблематики. Водночас, незважаючи на певну кількість досліджень, що прямо або опосередковано стосуються питань розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, є потреба в самостійному, окремому, дослідженні. Така потреба зумовлена особливостями цих кримінальних правопорушень, що виявляються в способі й обстановці їх учинення, можливій причетності до злочинної діяльності службових осіб, корупційних ризиках і небезпеці, пов'язаній із недоліками охорони зони відчуження, що розширює можливості доступу на режимну територію, потенційній небезпеці збільшення кількості таких правопорушень, адже на території зони відчуження залишається велика кількість об'єктів, що можуть бути предметами злочинного посягання, крім того, природні ресурси відновлюються й часто внаслідок неналежної охорони є доступними й достатніми.

Убачається, що вирішенню проблем розслідування злочинів, передбачених ст. 267-1 КК України, сприятиме криміналістичне дослідження спеціальних понять і нормативно-правового регулювання правового режиму зони відчуження, побудова криміналістичної характеристики цих злочинів, що включає обстановку, спосіб учинення злочину, предмет злочинного посягання й особу злочинця, конкретизація обставин, які підлягають доказуванню, і розроблення криміналістичних рекомендацій щодо особливостей проведення слідчих (розшукових) дій, що проводяться з метою збирання доказової інформації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991. № 16. Ст. 198.
3. Пропозиції Президента до Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо відповідальності за порушення правил радіаційної безпеки» : картка Законопроекту. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=29381.
4. Матвієць А.А., Леляк Я.О. Діяльність органів прокуратури в Чорнобильській зоні відчуження. URL: http://www.pap.in.ua/2_2015/89.pdf.
5. Звіт про діяльність відділу поліції зони Чорнобильської АЕС ГУНП Київської області за 2016 рік / Державне агентство України з управління зоною відчуження. URL: <http://dazv.gov.ua/novini-ta-media/vsi-novyny/zvit-pro-diyalnist-viddil-politsiji-zoni-chornobilskoj-ees-gunp-v-kiyivskij-oblasti-za-2016-rik.html>.
6. Мілевський О.О. Особливості розслідування злочинів, вчинених у Чорнобильській зоні відчуження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т Держ. податк. служби України. Ірпінь, 2013. 19 с.
7. Маслюк О.В. Розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. / Нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2008. 18с.

8. Особливості розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів : монографія / П.Д. Біленчук, А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, О.В. Маслюк ; за ред. П.Д. Біленчука. Київ : ННПСК КНУВС, 2009. 88 с.
9. Лесяк Я.О. Особливості протидії злочинності на території Чорнобильської зони відчуження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2015. 243 с.
10. Гладун О.З. Злочини проти порядку виконання бюджету: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2012. 220 с.
11. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 10 травня 2018 року. Є.У. № 366/849/18. № 1-кп/366/93/18. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/73881697/>.
12. Торбєєв М.О. Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2019. 281 с.
13. Таран О.В., Сандул О.Г. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері незаконного обігу радіоактивних матеріалів. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2018. № 3 (79). С. 66–70.
14. Пащенко О.О. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: соціальна обумовленість і склад злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 17 с.
15. Плева К.В. Кримінальна відповідальність за суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 209 с.

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.44>

ТЕРНАВСЬКА А.А.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ СУЇЦИДЕНТА У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ

У статті визначено основні кримінологічно значущі індивідуальні особливості особистості засуджених схильних до суїциду. Розглянуто особи суїцидентів в установах виконання покарань за соціально-демографічними та кримінологічними показниками. Надано кримінологічну характеристику особи суїцидента у виправних колоніях. Визначено, що кримінологічний портрет засудженого, схильного до суїциду, має приблизно наступний вигляд: особа чоловічої статі, віком від 18 до 29 років, яка не має сім'ї (дружини, дітей) або розлучена та не підтримує відносин за допомогою листування, із середньою або професійно-технічною освітою, вперше засуджена, засуджена за насильницькі або корисливо-насильницькі злочини та характеризується адміністрацією установи виконання покарань негативно, як така, що не стала на шлях виправлення, порушує режим відбування покарання та не перебуває (не виявляє бажання перебувати) в самодіяльних організаціях засуджених. Наголошено, що найбільш схильними до суїциду є особи, які характеризуються як такі, що не стали на шлях виправлення, що порушують режим відбування покарання, які не перебувають в самодіяльних організаціях засуджених. З'ясовано, що мінімум суїцидальних форм аутодеструктивної поведінки спостерігається у віковій групі до понад 50 років. Це пояснюється їх кількісним співвідношенням до всіх інших вікових груп засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях України. У виправних колоніях України серед суїцидентів домінують засуджені із середньою та професійно-технічною освітою. На думку автора, це можна пояснити їх кількісним переважанням у місцях позбавлення волі. Встановлено, що абсолютну більшість серед засуджених суїцидентів складають особи, засуджені за

© ТЕРНАВСЬКА А.А. – аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права (Національна академія внутрішніх справ)